leren
zonder belemmering

Hoe toegankelijk is de weg naar het hbo en wo voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte?

Toegankelijkheid voor de poort van het hbo en wo

Colofon

Titel	Hoe toegankelijk is de weg naar het hbo en wo voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte?
Auteur	Lotte Scheeren, Marit Schreurs & Minne Bakker
Versie	1
Datum	7-3-2025
Project	Toegankelijk hoger onderwijs (000514)

ECIO, Expertisecentrum inclusief onderwijs, informeert, adviseert en ondersteunt universiteiten, hogescholen en het mbo bij vraagstukken rondom inclusief onderwijs en studentenwelzijn. Zodat studenten met een extra ondersteuningsbehoefte met succes hun opleiding kunnen doorlopen en kunnen doorstromen naar een baan die bij hen past. Onderwijs voor iedereen dus. Zonder belemmeringen.

ECIO
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
Tel: 073-6800783
www.ecio.nl

© ECIO 2025
Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inleiding 1
1.1 Toegankelijk hoger onderwijs: voor, door en na de poort 1
1.2 Het onderzoek 2
1.3 Leeswijzer 3

2 Methode 4
2.1 Ontwikkeling vragenlijst 4
2.2 Verspreiding vragenlijst 4
2.3 Respons 5
2.4 Variabelen 5
2.5 Descriptieve statistieken 6
2.6 Analyses 7
2.7 Open access beschikbaarheid dataset 7

3 Resultaten 8
3.1 Primair onderwijs 8
3.2 Voortgezet onderwijs 9
3.3 Toekomstperspectief 10

4 Conclusie 13
4.1 Discussie 14

5 Referenties 15

Inleiding

Uit onderzoek weten we dat transities – waaronder de transitie naar het hbo en wo – kwetsbare onderdelen zijn binnen de studieloopbaan van studenten (Alexander e.a., 2001; Elffers, 2016). We weten ook dat de transities voor studenten met een ondersteuningsbehoefte, bijvoorbeeld als gevolg van een functiebeperking, over het algemeen extra uitdagend zijn (Moriña, 2017). Het hoger onderwijs is hierdoor minder toegankelijk voor studenten met een ondersteuningsbehoefte. Ze ervaren meer belemmeringen met de instroom, doorstroom en uitstroom in het hoger onderwijs. Zo loopt de instroom van deze studenten vaker via alternatieve routes zoals zij-instroom of het 'stapelen' van opleidingen. Ook tijdens hun opleiding ervaren studenten met een ondersteuningsbehoefte vaker negatieve gevolgen voor hun studievoortgang, vallen zij vaker voortijdig uit en is de tevredenheid (over de voorzieningen) van de onderwijsinstelling lager (Scheeren et al., 2024; Scheeren & Schreurs, 2024; Van den Broek e.a., 2022).

1.1 Toegankelijk hoger onderwijs: voor, door en na de poort

Het huidige onderzoek richt zich op de kansenstructuur op weg naar het hbo en wo en biedt inzicht in de afwegingen en keuzes die leerlingen met een ondersteuningsbehoefte maken bij het kiezen van een vervolgstudie na het voortgezet onderwijs.

In Nederland worden leerlingen al op jonge leeftijd (12 jaar) ingedeeld in een bepaalde onderwijsroute. De onderwijsroutes in het voortgezet onderwijs zijn hiërarchisch opgebouwd: het succesvol afronden van de hoogste onderwijsroute biedt directe toegang tot de universiteit, terwijl lagere onderwijsroutes deze mogelijkheid doorgaans niet bieden. Na plaatsing binnen een onderwijsroute kunnen leerlingen verschillende directe en indirecte paden volgen om het hbo of wo te bereiken (Luijkx & De Heus, 2008).

De plaatsing in specifieke onderwijsroutes is grotendeels gebaseerd op schoolprestaties. Echter, uit eerder onderzoek blijkt dat beslissingen over onderwijsroutes ook worden beïnvloed door andere factoren, zoals gender, sociaaleconomische achtergrond en migratieachtergrond (Batruch et al., 2023; Geven et al., 2018; Timmermans et al., 2018). Een mogelijke verklaring hiervoor is de stereotype aannames die docenten kunnen hebben over leerlingen met bepaalde kenmerken, in combinatie met verwachtingen over hun toekomstige schoolprestaties (Batruch et al., 2023).

Ook de kansen van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte om het hbo of wo succesvol te doorlopen, worden hierdoor deels al bepaald vóór hun instroom in het hoger onderwijs. Over de afwegingen die deze jongeren maken bij hun studiekeuze en de adviezen die zij hierbij ontvangen, is nog weinig bekend uit eerder onderzoek. Wel is bekend dat diagnostische labels invloed kunnen hebben op de manier waarop leerlingen worden beoordeeld. Dit kan leiden tot negatievere beoordelingen op het gebied van academische prestaties, gedrag en persoonlijkheid (Franz et al., 2023). Zo blijkt uit onderzoek dat studenten met een ondersteuningsbehoefte minder snel worden doorverwezen naar programma's voor hoogbegaafden (Bianco & Leech, 2010).

Naast het feit dat lagere adviezen of negatievere beoordelingen de toegankelijkheid van de route naar het hbo en wo negatief kunnen beïnvloeden, is het ook mogelijk dat studenten met een ondersteuningsbehoefte zelf andere keuzes maken en daarmee zelfselectie toepassen in hun loopbaan. Uit onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (2022) blijkt bijvoorbeeld dat havo- en vwo-leerlingen met een fysieke of psychische beperking hun kansen op toelating tot een grote opleiding lager inschatten dan leerlingen zonder beperking. Het onderzoek suggereert als mogelijke verklaring dat deze groep de perceptie kan hebben dat kleinschaligere opleidingen meer ruimte en betere voorzieningen bieden voor mensen met een functiebeperking.

Om meer inzicht te krijgen in de afwegingen en keuzes die leerlingen met een ondersteuningsbehoefte maken bij het kiezen van een vervolgstudie na het voortgezet onderwijs, maken we in de huidige studie gebruik van een vragenlijst waarin leerlingen in het voortgezet onderwijs zowel terugblikken op hun studieloopbaan als vooruitkijken naar hun mogelijke toekomstige loopbaan. Dit biedt waardevolle inzichten in de kansenstructuur voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte en helpt te identificeren waar verbeteringen mogelijk zijn.

1.2 Het onderzoek

1.2.1 Doelgroep

In dit onderzoek richten we ons op studenten met een ondersteuningsbehoefte als gevolg van een functiebeperking. In studentenenquêtes, zoals de Nationale Studenten Enquête (NSE) en de Startmonitor, wordt deze groep ook kwantitatief in kaart gebracht (Scheeren & Schreurs, 2024; Van den Broek et al., 2023). In de Startmonitor wordt de doelgroep omschreven als 'studenten met fysieke en/of mentale functiebeperkingen die belemmeringen ervaren tijdens de studie'. De aard van de functiebeperkingen varieert en omvat onder andere AD(H)D, concentratieproblemen, autismespectrumstoornis (ASS), dyslexie of dyscalculie, chronische aandoeningen/ziekten, psychische aandoeningen of motorische en sensorische beperkingen. 38% van het totaal aantal studenten in het hbo en wo geeft aan een functiebeperking te hebben, 14% van het totaal aantal studenten geeft aan een functiebeperking te hebben en daar belemmering door te ervaren tijdens de studie (Van den Broek e.a., 2023).

Om te waarborgen dat leerlingen met een ondersteuningsbehoefte gelijke kansen krijgen, is in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) vastgelegd dat direct en indirect onderscheid op grond van een functiebeperking verboden is. Artikel 5b van de Wgbh/cz bepaalt dat het verboden is om onderscheid te maken bij het verlenen van toegang tot onderwijs, het aanbieden van onderwijs en het afsluiten ervan op grond van handicap of chronische ziekte. Dit artikel benoemt expliciet dat dit ook geldt voor loopbaanoriëntatie en advies over school- of beroepskeuze.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Om de weg naar het hbo en wo voor studenten met een ondersteuningsbehoefte te kunnen onderzoeken, richten we ons op verschillende momenten in de studieloopbaan.

In eerste instantie kijken de leerlingen terug op hun ervaringen in het primair onderwijs. Hierbij staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

1. Welke aanbevelingen krijgen leerlingen met een ondersteuningsbehoefte in het primair onderwijs?

Vervolgens richten we ons op hun positie in het voortgezet onderwijs. De centrale onderzoeksvraag hierbij luidt:

2. Sluit de track waarin leerlingen met een ondersteuningsbehoefte momenteel studeren aan bij de trackaanbeveling?

Als laatste verkennen we het toekomstperspectief van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte, waarbij de volgende vragen centraal staan:

3. Zijn de aspiraties van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte in lijn met hun huidige track en hun verwachtingen over hun toekomstige onderwijsniveau?
4. Welke route verwachten leerlingen met een ondersteuningsbehoefte te volgen om dit niveau te bereiken?

1.2.3 Inbedding van het onderzoek

Dit rapport is tot stand gekomen als onderdeel van het overkoepelende door NRO-gefinancierde onderzoeksprogramma '*Toegankelijk hoger onderwijs voor, door en na de poort – een integraal perspectief op de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland'*. Dat programma had als doel om de huidige toegankelijkheid van het Nederlandse hbo en wo in kaart te brengen (Elffers et al., 2024). Hierbij zijn de ervaren kansen en belemmeringen door verschillende groepen (potentiële) studenten op verschillende momenten op hun weg naar en door het hbo en wo onderzocht en is gekeken welke bijdragen onderwijspraktijken leveren aan het verbeteren van de toegankelijkheid van het hbo en wo in verschillende fases en voor verschillende studentgroepen gedurende hun weg naar en door het hoger onderwijs.

De resultaten uit dit project zijn gebaseerd op een kwantitatieve studie. Eerder is ook een kwalitatieve studie uitgevoerd. In dat deelonderzoek zijn belemmerende en bevorderende factoren geïdentificeerd die studenten met een ondersteuningsbehoefte ervaren voorafgaand aan, tijdens en na de overgang naar het hoger onderwijs (zie voor de inhoudelijke resultaten Schreurs et al., 2023). Overige publicaties die in het kader van het grote onderzoeksprogramma '*Toegankelijk hoger onderwijs voor, door en na de poort'* zijn uitgevoerd zijn terug te vinden op de website van het onderzoeksprogramma.

1.3 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken worden achtereenvolgens de methoden en bevindingen van dit onderzoek besproken. In Hoofdstuk 2 'Methode' wordt de opbouw en verspreiding van de vragenlijst beschreven, gevolgd door een toelichting op de gebruikte methodiek. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van de analyses gepresenteerd en de onderzoeksvragen behandeld. Tot slot volgt een conclusie en discussie, waarin de overkoepelende resultaten worden besproken en de beperkingen van deze studie worden toegelicht.

2 Methode

De onderzoeksvragen worden beantwoord met behulp van een vragenlijst die is uitgezet onder leerlingen in het voortgezet onderwijs. De data is verzameld door Benthe van Wanrooij (Universiteit van Amsterdam). Na het anonimiseren van de data is deze gedeeld met ECIO ten behoeve van de samenwerking in het onderzoeksprogramma '*Toegankelijk hoger onderwijs voor, door en na de poort – een integraal perspectief op de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland'*. Hieronder geven we een beknopte omschrijving van de dataset alvorens in te gaan op de gebruikte analysemethodiek.

2.1 Ontwikkeling vragenlijst

Om inzicht te krijgen in hoe leerlingen op het voortgezet onderwijs aankijken tegen de mogelijkheden die het Nederlandse onderwijsstelsel biedt en welke obstakels en kansen zij ervaren of verwachten op weg naar het theoretisch vervolgonderwijs (hbo en wo), is er een vragenlijst ontwikkeld. Voor het gros van de schalen in de vragenlijst gaat het om nieuw ontwikkelde vragen, omdat deze concepten nog niet eerder getoetst zijn in de Nederlandse context. Enkele vragen betreffende de achtergrond van de leerling of schalen om concepten te bevragen zijn eerder getoetst, zoals onderwijsaspiraties, verwachtingen en prestaties (aangepast naar Zwier et al., 2023).

De ontwikkelende vragenlijst is getest in drie focusgroepen. In deze pilots vulden leerlingen de vragenlijst in en bespraken we of deze aansloot bij hun ervaringen, en of het taalgebruik passend was. Op basis van de uitkomsten is de vragenlijst op sommige punten aangepast om de aansluiting te bevorderen.

2.2 Verspreiding vragenlijst

Voor het verspreiden van de vragenlijst is er een *convenience* (gelegenheids-) sampling methode gebruikt. Dit betekent dat scholen uit het netwerk van de aangesloten onderzoekers zijn aangeschreven, om hiermee de kans op deelname te vergroten. Hierbij is geprobeerd om scholen te includeren in het hele land, met verschillende onderwijstypen, in zowel stedelijke als meer rurale omgeving. Uiteindelijk hebben er 18 scholen deelgenomen aan het onderzoek.

De vragenlijst is uitgezet via het online platform Qualtrics. Voorafgaand aan de studie is het onderzoek voorgelegd, en goedgekeurd, door de ethische commissie van de faculteit Maatschappij- en Gedragswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Ouders van leerlingen zijn via de school op de hoogte gebracht van het onderzoek. Leerlingen werden gevraagd om de vragenlijst in te vullen tijdens een les, meestal in een mentoruur. Zij werden aan het begin van het onderzoek na een korte toelichting door de docent gevraagd om consent.

2.3 Respons

In het voorjaar van 2023 hebben 1.198 leerlingen de vragenlijst ingevuld. Dit betreft leerlingen uit de tweede klas van het voortgezet onderwijs en leerlingen uit de pre-examenklas van het voortgezet onderwijs. De steekproef omvat leerlingen uit alle leerwegen binnen het Nederlandse voortgezet onderwijs, met uitzondering van het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (vso), waar geen vragenlijsten zijn uitgezet.

Van de 1184 leerlingen die de vraag hebben beantwoord, gaven 165 leerlingen aan een ondersteuningsbehoefte te hebben naar aanleiding van een functiebeperking (13,9%). Onder deze respondenten gaf 70,4% aan dat hun ondersteuningsbehoefte hen minimaal een beetje belemmert bij het leren. De meeste respondenten hebben een ondersteuningsbehoefte naar aanleiding van een van de volgende functiebeperkingen: AD(H)D of concentratieproblemen (37%), dyscalculie, dyslexie of taalontwikkelingsstoornis (35,2%) en ASS (32,7%).[1]

2.4 Variabelen

Om inzicht te krijgen in de onderwijsloopbaan van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte en de afwegingen en keuzes die ze maken over het kiezen van een vervolgstudie na het voortgezet onderwijs, maken we in dit onderzoek gebruik van de volgende variabelen:

- Ondersteuningsbehoefte: deze dichotome variabele geeft aan of een leerling een ondersteuningsbehoefte heeft naar aanleiding van een functiebeperking waar de leerling minimaal een beetje belemmering door ervaart.[2]
- Trackaanbeveling: gemeten als de trackaanbeveling voor de middelbare school door de school/leraar op de basisschool. De track aanbeveling bevat soms meerdere categorieën. De aanbevelingen zijn ingedeeld in de volgende tien categorieën: pro; vmbo-b; vmbo-b/vmbo-k; vmbo-k; vmbo-k/vmbo-g/vmbo-t; vmbo-g/vmbo-t; vmbo-g-t/havo; havo; havo/vwo; vwo.
- Track testscore: gemeten als de trackaanbeveling die naar voren kwam uit de cito-score. De track testscore is ingedeeld in de volgende 6 categorieën: pro/vmbo-b; vmbo-b/vmbo-k; vmbo-k/vmbo-g-t; vmbo-g-t/havo; havo/vwo; vwo.
- Huidige track: gemeten als de track waar je momenteel in zit op de middelbare school, ingedeeld in de volgende 6 categorieën: vmbo-b; vmbo-k; vmbo-g; vmbo-t; havo; vwo.
- Aspiraties: gemeten als het gewenste toekomstige onderwijsniveau, opgedeeld in de volgende 6 categorieën: middelbare school diploma; mbo-2; mbo-3; mbo-4; hbo; wo.

[1] Respondenten konden meerdere functiebeperkingen aanvinken, waardoor de optelsom van percentages boven de 100 uitkomt.
[2] Respondenten zijn verwijderd wanneer ze aangaven een ondersteuningsbehoefte te hebben naar aanleiding van meer dan 4 verschillende functiebeperkingen (N=12 respondenten), evenals respondenten die als ondersteuningsbehoefte aangaven "Wil niet zeggen" (N=12 respondenten) en "Anders" (N=4 respondenten). Daarnaast hebben we ook de groep respondenten weggelaten uit de analyses die wel hebben aangegeven een ondersteuningsbehoefte te hebben, maar niet hebben aangegeven in hoeverre dit hen belemmert bij hun studie (N=4 respondenten).

- Verwacht onderwijsniveau: gemeten als het verwachte toekomstige onderwijsniveau, opgedeeld in de volgende 6 categorieën: middelbare school diploma; mbo-2; mbo-3; mbo-4; hbo; wo.
- Indirecte route: leerlingen gaven de route aan die ze verwachten te volgen in het onderwijs, startend vanaf hun huidige track tot aan hun verwachte onderwijsniveau. Hieruit hebben we een dichotome variabele afgeleid die aangeeft of de student verwacht het onderwijsniveau in een directe route te behalen (zoals vmbo-t -> mbo4 of vwo -> universiteit) of een indirecte route (zoals vmbo-g -> mbo-3 -> mbo-4 of havo -> hbo -> universiteit).
- Alternatieve route: gemeten met de vraag "Je gaf hierboven de route aan die je verwacht te volgen. Denk je nog na over een andere route naar jouw vervolgopleiding?". Een dichotome variabele met als antwoordopties nee of ja.
- Tevredenheid onderwijsniveau: gemeten als de mate waarin een respondent het eens is met de stelling 'Het onderwijsniveau dat ik nu volg, past goed bij wat ik kan'. De respondenten konden antwoord geven op een 5-puntsschaal variërend van (1) 'klopt helemaal niet' tot (5) 'klopt helemaal'.
- Keuzemogelijkheid: we hebben een schaal geconstrueerd op basis van de volgende items: 1) Ik kan zelf bepalen welk niveau onderwijs ik ga doen na de middelbare school, 2) Als ik wil kiezen voor een bepaald niveau onderwijs, dan ben ik daar vrij in, 3) Ik maak zelf de keuze welk onderwijsniveau ik ga volgen. De respondenten konden antwoorden op een 5-puntsschaal variërend van (1) 'klopt helemaal niet' tot (5) 'klopt helemaal'. De Cronbach's alpha van deze drie items is ,81, wat een goede betrouwbaarheid aangeeft.
- Controle variabele: huidige leerjaar in het vo (loopt van 2 tot 6).

2.5 Descriptieve statistieken

Tabel 2.1 toont de descriptieve statistieken van de hierboven besproken variabelen.

	Gemiddelde	Standaard deviatie	Minimum	Maximum	N
Ondersteuningsbehoefte	,093		0	1	1042
Track aanbeveling			1	10	1023
Pro	,003				
Vmbo-b	,014				
Vmbo-b/vmbo-k	,011				
Vmbo-k	,085				
Vmbo-k/vmbo-g/vmbo-t	,017				
Vmbo-g/vmbo-t	,191				
Vmbo-g/vmbo-t/havo	,112				
Havo	,161				
Havo/vwo	,157				
Vwo	,250				
Track test score			1	6	1042
pro/vmbo-b	,006				
vmbo-b/vmbo-k	,060				
vmbo-k/vmbo-g-t	,163				

vmbo-g-t/havo	,215				
Havo/vwo	,321				
Vwo	,235				
Huidige track			1	6	1042
Vmbo-b	,007				
Vmbo-k	,083				
Vmbo-g	,051				
Vmbo-t	,240				
Havo	,352				
Vwo	,268				
Aspiraties			1	6	1042
middelbare school	,057				
Mbo-2	,017				
Mbo-3	,057				
Mbo-4	,177				
Hbo	,392				
Wo	,301				
Verwacht onderwijsniveau			1	6	1042
middelbare school	,074				
Mbo-2	,026				
Mbo-3	,071				
Mbo-4	,174				
Hbo	,406				
Wo	,250				
Indirecte route	,420		0	1	915
Alternatieve route	,380		0	1	1038
Tevredenheid onderwijsniveau	3,655	,859	1	5	975
Keuzemogelijkheid	3,716	,792	1	5	1023
Leerjaar	3,126	,954	2	6	1042

2.6 Analyses

In dit rapport zullen wij met behulp van voornamelijk descriptieve analyses inzicht bieden in de onderwijsloopbaan van leerlingen met en zonder ondersteuningsbehoefte, en de verschillen in hun verwachtingen van de vervolgloopbaan. Statistische toetsen – zoals de chi-kwadraattoets – zijn ingezet om de samenhang tussen variabelen te onderzoeken.

2.7 Open access beschikbaarheid dataset

De dataset en bijbehorende vragenlijst worden zo snel mogelijk, maar uiterlijk in jaar 2026 bij afronding van het volledige project, online beschikbaar gemaakt. Hiervoor zal het platform DANS worden gebruikt. Daarbij zal een uitgebreidere beschrijving van de dataset beschikbaar zijn. Heeft u voor die tijd vragen? Dan beantwoorden wij deze graag. U kunt ons bereiken via b.vanwanrooij@uva.nl.

3 Resultaten

3.1 Primair onderwijs

Een van de eerste selectiemomenten in het Nederlandse onderwijssysteem vindt plaats aan het einde van de basisschool, wanneer leerlingen in groep 8 een citotoets maken. De uitslag van deze toets dient als input voor de doorstroomrichting (track) van de leerling. Daarnaast ontvangen leerlingen ook een aanbeveling voor een bepaalde track van de docent, op basis van diens professionele inschatting. De verschillen tussen leerlingen met en zonder ondersteuningsbehoefte in de trackaanbeveling op basis van de docent en op basis van de citotoets zijn te zien in respectievelijk tabel 3.1 en 3.2.

Wanneer we de trackaanbeveling vergelijken met de landelijke gegevens (DUO), zien we dat in deze dataset leerlingen met een havo- en vwo-advies oververtegenwoordigd zijn, terwijl leerlingen met een vmbo-b- en vmbo-k-advies ondervertegenwoordigd zijn. Verder blijkt uit beide tabellen dat leerlingen met een ondersteuningsbehoefte gemiddeld een hogere trackaanbeveling ontvangen, zowel op basis van de docentaanbeveling als de citotoets. Aangezien we geen achtergrondinformatie hebben over de mogelijke verklaring voor dit verschil – en het mogelijk om een selectie-effect gaat – zullen we ons in de volgende analyses richten op de onderwijsloopbanen van individuen (oftewel veranderingen binnen individuen).

Tabel 3.1. Trackaanbeveling op basis van docent voor respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte (N=1023)

	Respondenten zonder ondersteuningsbehoefte	Respondenten met ondersteuningsbehoefte
Pro	0,3%	0%
Vmbo-b	1,5%	0%
Vmbo-b/vmbo-k	1,2%	0%
Vmbo-k	8,6%	7,3%
Vmbo-k/vmbo-g/vmbo-t	1,5%	3,1%
Vmbo-g/vmbo-t	18,9%	11,5%
Vmbo-g/vmbo-t/havo	11,7%	7,3%
Havo	15,3%	24,0%
Havo/vwo	15,9%	14,6%
Vwo	24,2%	32,3%

Tabel 3.2. Trackaanbeveling op basis van citotoets voor respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte (N=1042)

	Respondenten zonder ondersteuningsbehoefte	Respondenten met ondersteuningsbehoefte
pro/vmbo-b	0,6%	0%
vmbo-b/vmbo-k	6,2%	3,1%
vmbo-k/vmbo-g-t	16,2%	17,5%
vmbo-g-t/havo	22,7%	10,3%
Havo/vwo	31,1%	42,3%
Vwo	23,2%	26,8%

In tabel 3.3 bekijken we in hoeverre – voor respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte – de trackaanbeveling van de docent in lijn is met de trackaanbeveling op basis van de citotoets. Hier zien we dat de trackaanbevelingen sterk met elkaar samenhangen. Daarnaast zien we geen verschil in deze samenhang tussen respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte.

Tabel 3.3. Verschil tussen trackaanbeveling op basis van citoscore en op basis van de docent voor respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte (N=1023)

	Respondenten zonder ondersteuningsbehoefte	Respondenten met ondersteuningsbehoefte
Track testscore hoger dan trackaanbeveling	8,85%	8,33%
Track testscore in lijn met de trackaanbeveling	86,0%	87,5%
Track testscore lager dan trackaanbeveling	5,2%	4,2%

Pearson chi2(2)= 0,2245, Pr=0,894

3.2 Voortgezet onderwijs

Na het selectiemoment in het primair onderwijs stromen leerlingen – over het algemeen – door naar de aanbevolen doorstroomrichting. Gedurende hun onderwijsloopbaan kunnen zij eventueel overstappen naar een lager of hoger onderwijsniveau. Deze veranderingen zijn afhankelijk van hun leeruitkomsten en ontwikkeling. In de volgende tabel (tabel 3.4) analyseren we in hoeverre de respondenten in het voortgezet onderwijs, met en zonder ondersteuningsbehoefte, zich nog in de onderwijsroute bevinden die overeenkomt met de oorspronkelijke trackaanbeveling van de docent.

Uit de chi-kwadraattoets in tabel 3.4 blijkt dat er een significante samenhang is tussen het hebben van een ondersteuningsbehoefte en de mate waarin de huidige onderwijsroute van een leerling in het voortgezet onderwijs overeenkomt met de trackaanbeveling uit het primair onderwijs. Specifiek zien we dat respondenten met een ondersteuningsbehoefte vaker overstappen naar een lager onderwijsniveau dan respondenten zonder ondersteuningsbehoefte. Waar 10% van de respondenten zonder ondersteuningsbehoefte een dergelijke overstap maakt, geldt dit voor ruim twee keer zoveel respondenten met een ondersteuningsbehoefte (20,8%).

Tabel 3.4. Verschil tussen trackaanbeveling op basis van de docent in het po en de huidige track in het vo voor respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte (N=1023)

	Respondenten zonder ondersteuningsbehoefte	Respondenten met ondersteuningsbehoefte
Track hoger dan trackaanbeveling	12,0%	7,3%
Track in lijn met de trackaanbeveling	78,0%	71,9%
Track lager dan trackaanbeveling	10,0%	20,8%

Pearson chi2(2)= 11,2617, Pr=0,004

We observeren geen significante verschillen in het gemiddelde cijfer voor wiskunde en Nederlands tussen respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte. Het gemiddelde cijfer voor Nederlands was 6,56 (SD = 1,11) voor de groep respondenten zonder ondersteuningsbehoefte en 6,56 (SD = 0,97) voor de groep respondenten met ondersteuningsbehoefte. Voor wiskunde was dit respectievelijk 6,29 (SD = 1,80) en 6,06 (SD = 2,04).

Daarnaast zien we ook geen significante verschillen in de tevredenheid over het onderwijsniveau tussen respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte. Specifiek blijkt dat respondenten zonder ondersteuningsbehoefte gemiddeld een 3,65 scoren op een schaal van 1 tot 5 voor de mate waarin zij vinden dat het onderwijsniveau dat zij volgen past bij wat zij kunnen, terwijl respondenten met een ondersteuningsbehoefte gemiddeld een 3,67 scoren.

3.3 Toekomstperspectief

In deze paragraaf beschrijven we het toekomstperspectief van respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte op hun onderwijsniveau. Zijn de aspiraties van leerlingen in lijn met hun huidige track en met hun verwachtingen van hun toekomstig onderwijsniveau? En met welke route verwachten leerlingen daar te komen en denken ze na over alternatieve routes?

In de volgende tabel (tabel 3.5) bekijken we in hoeverre de aspiraties van respondenten in het voortgezet onderwijs, met en zonder ondersteuningsbehoefte, in lijn zijn met de track waarin ze zich momenteel bevinden, of dat hun aspiraties afwijken. Uit de tabel blijkt dat bij bijna 70% van de respondenten de aspiraties in lijn zijn met hun huidige track. Respondenten met een ondersteuningsbehoefte lijken iets vaker aspiraties te hebben die hoger liggen dan hun huidige track, maar dit verschil is niet significant.

Tabel 3.5. Verschil tussen de huidige track in het vo en aspiraties voor respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte (N=1042)

	Respondenten zonder ondersteuningsbehoefte	Respondenten met ondersteuningsbehoefte
Aspiraties hoger dan huidige track	17,8%	22,7%
Aspiraties in lijn met huidige track	69,3%	68,0%
Aspiraties lager dan huidige track	12,9%	9,3%

Pearson chi2(2)= 2,1030, Pr=0,349

Vervolgens bekijken we in hoeverre de aspiraties van respondenten, met en zonder ondersteuningsbehoefte, in lijn zijn met hun verwachte onderwijsniveau. Uit de tabel blijkt dat bij meer dan 80% van de respondenten de aspiraties overeenkomen met hun verwachte onderwijsniveau. De uitkomsten zijn verder vergelijkbaar voor respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte.

Tabel 3.6. Verschil tussen de aspiraties en het verwachte onderwijsniveau voor respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte (N=1042)

	Respondenten zonder ondersteuningsbehoefte	Respondenten met ondersteuningsbehoefte
Aspiraties hoger dan verwachte onderwijsniveau	14,2%	14,4%
Aspiraties in lijn met verwachte onderwijsniveau	81,9%	83,5%
Aspiraties lager dan verwachte onderwijsniveau	3,9%	2,1%

Pearson chi2(2)= 2,1030, Pr=0,349

Respondenten werd gevraagd welke leerroute zij verwachten te volgen, beginnend bij hun huidige track tot aan hun verwachte onderwijsniveau. Eerst maken we onderscheid tussen een verwachte directe en indirecte route. In het Nederlandse onderwijssysteem betekent een directe route dat een leerling de meest rechtstreekse weg volgt om een bepaald onderwijsniveau of een specifieke opleiding te bereiken. Stel, een leerling wil naar de universiteit. In een directe route doorloopt deze leerling het vwo en stroomt daarna rechtstreeks door naar een universitaire opleiding. Er zijn geen omwegen of extra stappen nodig. In een indirecte route wordt hetzelfde doel bereikt, maar via een alternatieve weg. Bijvoorbeeld, een leerling met een vwo-diploma die eerst een hbo-opleiding volgt en daarna doorstroomt naar het wo. Het percentage studenten dat verwacht een indirecte route te volgen naar hun verwachte onderwijsniveau (ten opzichte van een directe route) is vergelijkbaar tussen de groep respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte: respectievelijk 44,1% en 41,8%.

Vervolgens werd aan de respondenten gevraagd in hoeverre zij nadenken over een alternatieve route naar hun gewenste vervolgopleiding, zoals een indirecte route naar het

verwachte onderwijsniveau. Een alternatieve route kan ook betekenen dat studenten hun verwachte onderwijsniveau hebben bijgesteld, waarbij zij bijvoorbeeld hbo als eindpunt beschouwen in plaats van wo. Hier zien we een duidelijk verschil tussen de groep respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte. Uit de chi-kwadraattoets in Tabel 3.7 blijkt dat er een significante samenhang is tussen het hebben van een ondersteuningsbehoefte en of respondenten nadenken over een alternatieve route. Specifiek zien we dat respondenten met een ondersteuningsbehoefte veel vaker aangeven na te denken over een alternatieve route naar hun gewenste vervolgopleiding dan respondenten zonder ondersteuningsbehoefte, met een verschil van bijna 20 procentpunten.

Tabel 3.7 Nadenken over een alternatieve route onder respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte (N=1038)

	Respondenten zonder ondersteuningsbehoefte	Respondenten met ondersteuningsbehoefte
Geen alternatieve route	63,9%	44,3%
Wel een alternatieve route	36,1%	55,7%

Pearson chi2(1)= 14,2545, Pr=0,000

Als laatste zien we geen significante verschillen in de mate waarin respondenten met en zonder ondersteuningsbehoefte vrijheid ervaren in hun keuze voor een vervolgopleiding. Specifiek geven respondenten zonder ondersteuningsbehoefte keuzevrijheid gemiddeld een 3,72 op een schaal van 1 tot 5, en geven respondenten met een ondersteuningsbehoefte gemiddeld een 3,70.

4 Conclusie

In Nederland worden leerlingen al op jonge leeftijd op een bepaalde onderwijsroute geplaatst, waarna zij via diverse directe en indirecte trajecten het hbo en wo kunnen bereiken (Luijkx & De Heus, 2008). De mogelijkheden voor jongeren met een ondersteuningsbehoefte om succesvol door te stromen worden hierdoor deels al vóór de poorten van het hbo en wo bepaald. Eerder onderzoek biedt nog gering inzicht in de afwegingen die leerlingen met een ondersteuningsbehoefte maken in hun studieloopbaan en de adviezen die zij ontvangen. Deze studie richtte zich daarom op de kansenstructuur richting het hbo en wo en biedt inzicht in overwegingen die leerlingen met een ondersteuningsbehoefte maken bij het kiezen van een vervolgstudie na het voortgezet onderwijs.

Met behulp van een vragenlijst onder leerlingen in het voortgezet onderwijs hebben we de studieloopbanen van leerlingen met en zonder ondersteuningsbehoefte onderzocht. De resultaten zijn geanalyseerd op drie belangrijke momenten in de studieloopbaan: het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en het toekomstperspectief op de studieloopbaan van leerlingen.

Primair onderwijs
De resultaten laten zien dat leerlingen met een havo/vwo-advies in de huidige dataset oververtegenwoordigd zijn. Daarnaast bleek dat leerlingen met een ondersteuningsbehoefte vaker een havo/vwo-advies ontvangen dan leerlingen zonder ondersteuningsbehoefte. Aangezien we geen achtergrondinformatie hebben over mogelijke verklaringen voor dit verschil – en dit mogelijk te wijten is aan een selectie-effect – richtte het verdere onderzoek zich op veranderingen binnen individuen.

Verder toonden de resultaten een sterke samenhang tussen de trackaanbeveling van de docent en de aanbeveling gebaseerd op de Cito-toetsscore. Deze samenhang is vergelijkbaar tussen leerlingen met en zonder ondersteuningsbehoefte.

Voortgezet onderwijs
Vervolgens onderzochten we in hoeverre leerlingen in het voortgezet onderwijs, met en zonder ondersteuningsbehoefte, zich nog in de track bevinden die overeenkomt met de trackaanbeveling van hun docent, of dat zij sindsdien naar een ander niveau zijn overgestapt. De resultaten laten zien dat leerlingen met een ondersteuningsbehoefte vaker overstappen naar een lager niveau dan hun leeftijdsgenoten zonder ondersteuningsbehoefte. Waar het 1/10^{e} van de leerlingen zonder ondersteuningsbehoefte betreft, betreft het 1/5^{e} van de leerlingen met een ondersteuningsbehoefte.

Toekomstperspectief
Bij het verkennen van de aspiraties en verwachte routes naar het hoger onderwijs bleek dat de meeste leerlingen aspiraties hebben die in lijn liggen met hun huidige track en hun verwachtingen van het toekomstige onderwijsniveau. Hierin vonden we geen verschillen tussen leerlingen met en zonder ondersteuningsbehoefte. Het percentage leerlingen dat een indirecte route verwacht te volgen naar hun beoogde onderwijsniveau is ook

vergelijkbaar tussen beide groepen. Echter, op de vraag in hoeverre zij nadenken over een alternatieve route naar hun gewenste vervolgopleiding, zien we een duidelijk verschil. Respondenten met een ondersteuningsbehoefte gaven veel vaker aan hierover na te denken dan hun leeftijdsgenoten zonder ondersteuningsbehoefte, met een verschil van bijna 20 procentpunten.

4.1 Discussie

Deze studie vormt een eerste stap in het onderzoeken van de kansenstructuur op weg naar het hbo en wo voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. De resultaten laten zien dat leerlingen met een ondersteuningsbehoefte unieke uitdagingen en kansen ervaren gedurende hun studieloopbaan. Hoewel hun traject op veel punten overeenkomt met dat van leerlingen zonder ondersteuningsbehoefte, blijkt uit deze studie dat leerlingen met een ondersteuningsbehoefte vaker overstappen naar een lager onderwijsniveau t.a.v. hun aanbevolen track en vaker nadenken over alternatieve routes naar hun verwachte toekomstige onderwijsniveau.

Het is belangrijk te benadrukken dat de vragenlijst onder leerlingen in het voortgezet onderwijs waardevolle inzichten heeft opgeleverd, maar dat deze gebaseerd is op een relatief kleine steekproef die niet representatief is voor alle leerlingen in Nederland. Zo zagen we onder andere een lichte oververtegenwoordiging van leerlingen met een havo- en/of vwo-advies en is de vragenlijst niet uitgezet onder leerlingen in het praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs.

Ondanks deze beperkingen biedt deze studie een belangrijke eerste inkijk in de kansenstructuur richting het hbo en wo voor leerlingen met een ondersteuningsvraag. Verdere onderzoeken zijn nodig om deze kansenstructuur uitgebreider en gedetailleerder te analyseren en om de factoren die bijdragen aan afstroming en het overwegen van alternatieve routes beter te begrijpen. Op dit moment hebben we nog geen duidelijke verklaring voor deze verschillen. Het is bijvoorbeeld onduidelijk of deze routes en keuzes voortkomen uit zelfselectie van studenten, of dat studenten met een ondersteuningsbehoefte vaker worden geadviseerd om alternatieve routes te overwegen. Toekomstig onderzoek kan meer inzicht bieden in de rol van persoonlijke voorkeuren, adviespraktijken en mogelijke belemmeringen binnen het onderwijsstelsel. Deze studie legt daarmee een basis voor toekomstig onderzoek dat kan bijdragen aan het verbeteren van de toegankelijkheid van het hbo en wo voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte.

5 Referenties

Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Kabbani, N. (2001). The dropout process in life course perspective: early risk factors at home and school. *Teachers College Record*, 103(5), 760- 822.

Batruch, A., Geven, S., Kessenich, E., & van de Werfhorst, H. G. (2023). Are tracking recommendations biased? A review of teachers' role in the creation of inequalities in tracking decisions. *Teaching and Teacher Education*, *123*, 103985.

Bianco, M., & Leech, N. L. (2010). Twice-exceptional learners: Effects of teacher preparation and disability labels on gifted referrals. *Teacher education and special education*, *33*(4), 319-334.

Broek, A. van den, Termorshuizen, T., & Cuppen, J. (2023). *Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2022-2023.* Nijmegen: ResearchNed

Elffers, L. et al. (2024). *Toegankelijk hoger onderwijs voor, door en na de poort*. Eindrapport NRO (projectnummer 40.5.19945.602).

Elffers, L. (2016). *Kansrijke schoolloopbanen in en op weg naar het hbo: een ketenbenadering.* Lectorale rede. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

Franz, D. J., Richter, T., Lenhard, W., Marx, P., Stein, R., & Ratz, C. (2023). The influence of diagnostic labels on the evaluation of students: A multilevel meta-analysis. *Educational Psychology Review*, *35*(1), 17.

Geven, S., Batruch, A., & van de Werfhorst, H. (2018). Inequality in teacher judgements, expectations and track recommendations: A review study. *Amsterdam: Universiteit van Amsterdam*.

Inspectie van het onderwijs (2022). Onbedoelde zelfselectie: drempels die gekwalificeerde jongeren ervan weerhouden om een specifieke opleiding in het hoger onderwijs te kiezen. Meerjarig onderzoek selectie en toegankelijkheid. Inspectie van het onderwijs.

Luijkx, R., & de Heus, M. (2008). The educational system of the Netherlands. *The international standard classification of education (ISCED-97). An evaluation of content and criterion validity for*, *15*, 47-75.

Moriña, A. (2017). Inclusive education in higher education: challenges and opportunities. *European Journal of Special Needs Educatio*n, 32(1), 3-1.

Scheeren, L. & Schreurs, M. (2024). *Jaarrapport studeren met een ondersteuningsbehoefte 2024: Analyse Nationale Studenten Enquête (NSE).* ECIO.

Scheeren, L., Schreurs, M., Bakker, M., & de Boer, F. (2024). *De Staat van Inclusief Onderwijs 2024.* ECIO.

Schreurs, M., Scheeren, L. & Bakker, M. (2023). *Toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor studenten met een functiebeperking: Bevorderende en belemmerende factoren die studenten met een functiebeperking ervaren in het eerste jaar van het hoger onderwijs.* ECIO.

Timmermans, A. C., de Boer, H., Amsing, H. T., & van der Werf, M. P. (2018). Track recommendation bias: Gender, migration background and SES bias over a 20-year period in the Dutch context. *British Educational Research Journal*, *44*(5), 847-874.

Zwier, D., Lorijn, S.J., Van den Brink, E., Bol, T., Geven, S., Van de Werfhorst, H.G., Engels, M.C., & Veenstra, R. (2023). PRIMS. Data collection report and codebook, version 1.0. Groningen/Amsterdam: University of Groningen/University of Amsterdam.